PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA SUN'IY INTELLEKTDAN SAMARALI FOYDALANISH

Xolmatov Shokirjon Soliyevich
O'zDJTU katta o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23673426

Annotatsiya. Mazkur maqolada mustaqil ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilingan. Sun'iy intellekt vositalarining talabalarning mustaqil ta'lim kompetensiyalarini rivojlantirish, o'quv faoliyatini individuallashtirish, ta'lim sifati va samaradorligini oshirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, sun'iy intellektdan foydalanishning afzalliklari, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.
Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, mustaqil ta'lim, raqamli ta'lim, generativ sun'iy intellekt, ta'lim texnologiyalari, akademik halollik, raqamli kompetensiya.

Abstract. This article analyzes the scientific and theoretical foundations of the effective use of artificial intelligence technologies in the process of independent learning. It highlights the role of artificial intelligence tools in developing students' independent learning competencies, individualizing learning activities, and improving the quality and effectiveness of education. Furthermore, the study examines the advantages of using artificial intelligence, identifies existing challenges, and proposes scientific recommendations for overcoming these challenges. The findings emphasize the potential of AI technologies to support personalized learning, enhance digital competencies, and increase the overall efficiency of independent learning processes.
Keywords: artificial intelligence, independent learning, digital education, generative artificial intelligence, educational technologies, academic integrity, digital competence.

Kirish

Jahon miqyosida ta'lim tizimining raqamli transformatsiyasi zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan uzviy bog'liqdir. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. So'nggi yillarda generativ sun'iy intellekt vositalarining ta'lim jarayoniga keng joriy etilishi mustaqil ta'limni tashkil etishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda [3].

Oliy ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimining joriy etilishi natijasida mustaqil ta'lim ulushi sezilarli darajada oshdi. Bu esa talabalardan mustaqil izlanish, tanqidiy fikrlash va ilmiy faoliyat olib borish kompetensiyalarini rivojlantirishni talab etadi [1].

Tadqiqotning maqsadi

Mustaqil ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanishning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilish hamda uning ta'lim sifatiga ta'sirini baholash.

Tadqiqotning vazifalari

- mustaqil ta'limning zamonaviy mazmunini tahlil qilish;
- sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limdagi imkoniyatlarini aniqlash;
- sun'iy intellektdan foydalanishning afzalliklari va kamchiliklarini baholash;
- akademik halollikni ta'minlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish, pedagogik kuzatish, tizimli tahlil, umumlashtirish hamda mantiqiy xulosa chiqarish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlarning sun'iy intellekt va ta'lim sohasidagi tavsiyalari o'rganildi.

Mustaqil ta'limning zamonaviy talablari

Mustaqil ta'lim talabaning bilimlarni mustaqil egallashi, tahlil qilishi va amaliyotda qo'llashiga xizmat qiluvchi pedagogik faoliyat hisoblanadi [2]. Zamonaviy ta'lim konsepsiyasiga ko'ra, talaba bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki uni mustaqil yaratuvchi va tahlil qiluvchi subyekt sifatida qaraladi [8].

Bugungi kunda mustaqil ta'lim quyidagi kompetensiyalarni rivojlantirishni nazarda tutadi:

- tanqidiy fikrlash;
- muammolarni hal qilish;
- ijodiy yondashuv;
- raqamli savodxonlik;
- ilmiy izlanish olib borish;
- jamoa bilan hamkorlik qilish.

Mazkur kompetensiyalarni shakllantirishda sun'iy intellekt vositalari muhim didaktik imkoniyatlarga ega.

Sun'iy intellektning ta'limdagi imkoniyatlari

Sun'iy intellekt texnologiyalari foydalanuvchi ehtiyojiga mos ravishda tavsiyalar ishlab chiqish, katta hajmdagi axborotni qayta ishlash va tabiiy tilni tushunish imkoniyatiga ega [4]. Tadqiqotchilar sun'iy intellekt ta'limni shaxsiylashtirish, talabalarning o'zlashtirish darajasini oshirish hamda o'qituvchi faoliyatini qo'llab-quvvatlashini ta'kidlaydilar [6].

Mustaqil ta'limda undan quyidagi yo'nalishlarda foydalanish mumkin:

- murakkab mavzularni tushuntirish;
- ilmiy maqolalarni qisqacha tahlil qilish;
- referat va loyiha rejalarini ishlab chiqish;
- test savollarini yaratish;
- dasturlash kodlarini izohlash;
- xorijiy tillardagi ilmiy manbalarni tarjima qilish;
- taqdimot va ilmiy nutq tayyorlash.

Natijada talabaning vaqt sarfi kamayadi va o'quv jarayoni individuallashtiriladi.

Sun'iy intellektdan samarali foydalanish tamoyillari

Sun'iy intellektdan foydalanishda quyidagi tamoyillarga amal qilish zarur:

- ma'lumotlarni ilmiy manbalar orqali tekshirish;
- tayyor javobni ko'chirmaslik;
- olingan natijalarni mustaqil tahlil qilish;
- akademik halollik tamoyillariga rioya qilish;
- shaxsiy fikr va xulosalarni shakllantirish.

Mazkur tamoyillar sun'iy intellektning yordamchi vosita sifatidagi samaradorligini oshiradi.

Afzalliklari

Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, sun'iy intellektdan oqilona foydalanish talabalarning motivatsiyasi, mustaqil ta'lim samaradorligi hamda muammolarni hal qilish kompetensiyalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [7].

Sun'iy intellekt:

- o'quv materialini tez o'zlashtirishga yordam beradi;
- shaxsiy ta'lim trayektoriyasini yaratadi;
- vaqtni tejaydi;
- ilmiy izlanish samaradorligini oshiradi;
- xorijiy ilmiy bazalar bilan ishlashni yengillashtiradi;
- ijodiy fikrlashni qo'llab-quvvatlaydi.

Mavjud muammolar

Biroq sun'iy intellektdan noto'g'ri foydalanish quyidagi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin**[3; 7]**:

- plagiat;
- akademik halollikning buzilishi;
- tanqidiy fikrlashning pasayishi;
- noto'g'ri yoki eskirgan ma'lumotlardan foydalanish;
- sun'iy intellektga ortiqcha qaramlik.

Shuning uchun har bir oliy ta'lim muassasasida sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha ichki me'yoriy tavsiyalar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

Natijalar va muhokama

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektdan oqilona foydalanish mustaqil ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Talabalar axborotni izlashga kamroq vaqt sarflab, uning tahlili va amaliy qo'llanilishiga ko'proq e'tibor qaratish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Shuningdek, sun'iy intellekt o'qituvchining o'rnini bosmaydi. Aksincha, u o'qituvchi va talaba faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi innovatsion vosita hisoblanadi. O'qituvchining metodik rahbarligi, ilmiy nazorati va talabaning mustaqil fikrlashi ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillar bo'lib qoladi.

Xulosa

Mustaqil ta'limni samarali tashkil etishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Sun'iy intellekt talabalarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi, mustaqil izlanish faoliyatini rivojlantiradi va ta'lim samaradorligini oshiradi.

Biroq sun'iy intellektdan foydalanish ilmiy etikaga, akademik halollik tamoyillariga hamda tanqidiy fikrlash ko'nikmalariga asoslanishi zarur. Faqat shundagina sun'iy intellekt oliy ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik vositaga aylanishi mumkin.

Sun'iy intellekt oliy ta'limda o'qituvchi faoliyatini almashtirmaydi, balki uni qo'llab-quvvatlovchi innovatsion vosita sifatida xizmat qiladi va olingan natijalarni ilmiy manbalar bilan tekshirish muhim ahamiyatga ega [3; 6].

Amaliy tavsiyalar

1. Talabalar uchun "Sun'iy intellektdan akademik foydalanish" bo'yicha maxsus treninglarni tashkil etish.
2. Mustaqil ta'lim topshiriqlarida sun'iy intellektdan foydalanish qoidalarini ishlab chiqish.
3. Sun'iy intellekt yordamida tayyorlangan materiallarni ilmiy manbalar bilan solishtirishni majburiy talab sifatida belgilash.
4. Oliy ta'lim muassasalarida raqamli va axborot savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan o'quv kurslarini kengaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining oliy ta'lim va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.
4. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Pearson, 2021.
5. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence. London: UCL Institute of Education Press, 2018.
6. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
7. Zawacki-Richter O., Marín V. I., Bond M., Gouverneur F. Systematic Review of Research on Artificial Intelligence Applications in Higher Education. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 2019.
8. OECD. Digital Education Outlook. Paris: OECD Publishing, 2023.